

Аналитикалық жазба

Бір кездері біртұтас экономикалық, әлеуметтік, саяси және мәдени кеңістіктің ыдырауына әкеліп соқтырған КСРО-ның әлемдік аренасынан жоғалуы, әкімшілік шекаралардың мемлекеттік түрге айналу процесіне түрткі болды. Нәтижесінде құрлықтағы ең ауқымды Қазақстан - Ресей шекара маңы аймағы құрылып, оның институттандырылуы туындатқан геосаяси мәртебенің өзгеруі, елдердің шекаралас аймақтарына жаңадан пайда болған бірқатар әлеуметтік-экономикалық артықшылықтарды пайдалануға мүмкіндік ашты.

Бүгінде Қазақстан мен Ресейдің өнеркәсіптік кооперация, бай табиғи ресурстарды бірлесіп игеру, инвестициялық, ғылыми-білім беру жобаларын әзірлеу және енгізу сияқты перспективалы бағыттарды толық көлемде дамыту үшін жеткілікті саяси ерік-жігері бар.

Жоба тақырыбы аясындағы зерттеудің өзектілігі бірқатар факторларға байланысты. Ең алдымен, Ресей мен Қазақстанның шекара маңындағы аумақтарындағы бар интеграциялық тетіктерді жан-жақты ұғыну және жаңаларын құрастыру қажеттілігі.

Тақырыпты зерттеу жаһандану жағдайында ТМД елдерінің алдында тұрған міндеттер тұрғысынан да қызығушылық тудырады. Оның айқын көрінісі Ресей мен Қазақстан негізгі рөл атқаратын ЕАЭО құру болып табылады. Тиісінше, екі елдің экономикалық интеграциясын ынталандыратын Қазақстан-Ресей шекара маңы және өңіраралық ынтымақтастығының маңызы күрт артып келеді.

Жаһандану жағдайында нақ осы шекара маңы ынтымақтастығы мен өңірлердің трансшекаралық өзара іс-қимылы ХХІ ғасырда Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы қатынастарды дамыту мен жақсартудың неғұрлым пәрменді құралы болып көрінеді. Осы тұрғыда әзірленетін бағдарламалар мен келісімшарттар мемлекеттердің орталықтарынан алыс аумақтардағы әлеуметтік-экономикалық прогрестің басты қозғаушы күштерінің бірі, сондай-ақ, Еуразиялық кеңістікті қайта қалыптастырудың инновациялық нұсқаларын іздеуге түрткі бола алады.

2008 жылғы 10 қазандағы Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысушы мемлекеттердің шекара маңы ынтымақтастығы туралы Конвенциясы (бұдан әрі – Конвенция) ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің шекара маңы ынтымақтастығының құқықтық өрісін айқындайтын негіз қалаушы нормативтік құқықтық акт болып табылады (Қазақстан, Ресей, Армения, Беларусь, Қырғызстан, Тәжікстан).

Конвенцияға сәйкес шекара маңындағы сауданы дамыту, еркін, арнайы немесе ерекше экономикалық аймақтарды құру және олардың жұмыс істеуі, шекара маңындағы ынтымақтастық бойынша өңіраралық келісімдер жасасу, шекара маңындағы ынтымақтастықты дамыту жөніндегі өңірлік саясаттың бюджеттік және басқа да құралдарын жетілдіру, шекара маңындағы аумақтарды дамытудың сараланған басымдығын қамтамасыз ететін нақты салықтық, бюджеттік, кедендік, шекаралық және өзге де іс-шараларды

үйлестіру шекара маңындағы аумақтар ынтымақтастығының негізгі тетіктері болып табылады.

Екі мемлекеттің өңіраралық және шекара маңы ынтымақтастығы соңғы жылдары үкіметаралық келісімдер мен ұзақ мерзімді бағдарламалар негізінде серпінді дамуда. Бүгінгі таңда оның негізгі бағыттары ретінде мыналарды атап өтуге болады: өнеркәсіп және сауда; көлік; гуманитарлық және әлеуметтік салалар, денсаулық сақтау; білім, ғылым және мәдениет; туризм; төтенше жағдайлардың алдын алу және жою және қоршаған ортаны қорғау.

Көрсетілгендердің ішінде Ресей мен Қазақстанның шекара маңындағы өңірлерінің сыртқы экономикалық қызметінде сауда серіктестігі негізгі орын алады, ал өндірістік және ғылыми-техникалық кооперация, жоғары технологиялар саласындағы инвестициялар мен ынтымақтастық әлі олардан төмендеу дәрежеде жүзеге асырылуда.

Жоба шеңберінде Қазақстан мен Ресейдің трансшекаралық ынтымақтастығының жай-күйі мен үрдістеріне кешенді талдау жүргізілді, трансшекаралық ынтымақтастықтың (ТШЫ) негізгі тәуекелдері, проблемалары мен шешу жолдары айқындалды, сондай-ақ трансшекаралық ынтымақтастықты басқарудың тиімділігін арттыру жөніндегі іс-шаралар ұсынылды.

Зерттеудің мақсаты ТШЫ саласындағы қолданыстағы мемлекеттік бағдарламаны тиімді іске асыру бойынша практикалық ұсынымдар әзірлеу болып табылады.

Зерттеу мақсатына жету үшін келесі міндеттер тұжырымдалды:

1) трансшекаралық ынтымақтастықтың теориялық негіздері мен қазіргі заманғы тәсілдерін талдау және қорыту;

2) Қазақстан мен Ресейдің трансшекаралық ынтымақтастығының жай-күйіне талдау жүргізу және даму үрдістерін айқындау;

3) трансшекаралық ынтымақтастықтың негізгі тәуекелдерін, проблемаларын және оларды шешу жолдарын айқындау;

4) трансшекаралық ынтымақтастықты басқарудың тиімділігін арттыру жөніндегі іс-шараларды айқындау.

Практикалық маңыздылығы трансшекаралық ынтымақтастық және осы бағыттағы басқару тиімділігін арттыру үшін әзірленген іс-шараларға талдау жасау болып табылады. Шекаралар кез-келген мемлекеттің маңызды мәселесі бола отырып, басқа негізгі салалармен тығыз байланысады. Сондықтан трансшекаралық ынтымақтастықты басқарудың қазіргі жай-күйі мен тиімділігі проблемалары туралы айтқанда, оның экономика жағдайындағы дамудың жалпы сипатына әсерін ұғыну қажет.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін жалпы ғылыми әдістер құрайды. Қазақстан-Ресей шекара маңы ынтымақтастығының қазіргі тәжірибесін зерделеу кезінде институционалдық тәсіл, тарихи, салыстырмалы әдістер қолданылды.

Зерттеу барысында келесі ұсыныстар тұжырымдалды:

1. Шекара маңы ынтымақтастығын жаңа деңгейге көтеру үшін Ресей-Қазақстан шекара маңы аймағын дамытудың кешенді бағдарламаларына көшу

қажет. Олар сондай-ақ ынтымақтастықтың жекелеген бағыттарын (көлік, энергетика, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, мәдениет және білім беру) дамыту жөніндегі кіші бағдарламаларды қамтуы тиіс. Мұндай бағдарламалар РФ мен Қазақстан облыстарының шектес субъектілерінің даму жоспарларымен тығыз байланыста болуға, олардың ерекшеліктерін, әлеуеті мен қажеттіліктерін, сондай-ақ шекара маңындағы муниципалдық құралымдардың мүдделерін ескеруі тиіс.

2. Ресей-Қазақстан шекара маңы ынтымақтастығының бағдарламаларын іске асыру үшін қаржыландырудың тиімді жүйесін құру қажет. Бүгінгі таңда жеке бизнестің инвестицияларын тарта отырып, жобаларды іске асыруға басты назар аударылады. Шекара маңындағы өңірлерде, әсіресе муниципалдық құрылымдар бюджеттерінде ауқымды жобаларды іске асыру үшін меншікті ресурстар жеткіліксіз. Ресей мен Қазақстанның мемлекеттік бюджеттерінде осы мақсаттарға арналған шығыстар әзірше жоспарланбаған. Сондықтан бұл жағдайда Еуропа елдерінің тәжірибесін пайдалану және өңірлік және мемлекеттік бюджеттер қаражатынан қалыптастырылатын шекара маңы және өңіраралық ынтымақтастықты қолдаудың арнайы қорын құру, Еуразиялық даму банкінің мүмкіндіктерін белсенді пайдалану туралы мәселені қарау орынды. Бұл ретте бірлескен бағдарламалар мен жобалардың тиімділігі мен орындылығын бағалау әдістемесін айқындау, оларға сараптама мен конкурстық іріктеу жүргізу маңызды.

3. Қазақстанның өңіраралық және шекара маңы ынтымақтастығының нормативтік-құқықтық базасы одан әрі дамытуды талап етеді. Атап айтқанда, Қазақстанда қызметтің осы саласын реттейтін нормалар заңдарға енгізілмеген, ал Ресейде арнайы заң қабылданып, шекара маңы және өңіраралық ынтымақтастық туралы мәселелерді реттеу, мемлекеттік биліктің орталық және өңірлік органдарының құзыреті, муниципалдық құралымдардың өкілеттіктері, ынтымақтастықтың нысандары мен бағыттары айқындалған.